

”רב הונא בריה דרב יהושע לא מסגי ארבע אמות בגילוי הראש”

ד'נאל שטרנר (מנהל ישראלי, א"ג ע"א 30)

אזרחי אשכנז (א"א א"א 3' ס' 2)

אם מותר לילך בגלוי ראש לצורך פרנסתו

ב' דר"ח אייר תשל"ד.
מע"כ הנכבד מוה"ר הלל ארלנגער שליט"א.

הנה בדבר שצריך מע"כ להשיג משרה שצריך להפגש עם בעלי המשרד שאומרים לו שיצטרך שם להוריד כובעו מעל ראשו ולישב בגלוי הראש בלא כיפה שקורין יארמולקע שאם ילבש שם כיפה לא יקבלוהו לעבודה שם, והמשתדל עבורו אומר שיהיה היזק גם לו על זה שהשתדל עבור אדם כזה שלדעתם לא יהיה מסוגל, ואחר שיתקבל אומרים לו שיוכל לישב שם עם כיפה, והוא צריך להמשרה לפרנסתו שם בדענווער שלא מצוי להשיג משרה אצל אינשי שלא יקפידו על זה אם מותר.

הנראה לע"ד דמותר דהא לדינא בגמ' ולרוב השיטות הוי גילוי הראש אף לילך בשוק רק מדת חסידות אבל כזו שכל אדם צריך להתנהג במדת חסידות עיין במג"א סימן צ"א ס"ק ג' והאריך במחצה"ש סימן ב' ס"ק ו' ומהרש"ל בתשובה שהביא הטי"ז סימן ח' ס"ק ג' ובד"מ סימן ב' אות ב' שהביא כן מכלבו בשם הר"מ ואף להזכיר שם שמים בגילוי הראש כתב תה"ד בפסקים סימן ר"ג שאינו יודע כל כך איסור מפורש עיי"ש ובהג"א סימן ח' סעיף ב' האריך ואסיק שאף להזכיר הזכרה בראש מגולה אינו מדינא עיי"ש, שלכן אף שכיון שכבר הנהיגו זה בכל ישראל לא גרע ממנהגי ישראל קדושים וודאי לא עדיף מעשה ממש דלהפסד גדול אינו מחוייב דאונס ממון הוא אונס לגבי מע"ע עיין בסימן תרנ"ו שיותר מחומש א"צ לבזבו על מצוה ובמג"א ס"ק ז' כתב בשם הרי"ו דעד עישור נכסיו חייב וגם ע"ז מביא בשם הבי"י שאינו יודע מנין לו, וא"כ כ"ש בגילוי הראש שאינו עשה דתורה ואף לא עשה דרבנן אלא מנהג טוב שאונס ממון הוא אונס, והשגת משרה שהוא לפרנסתו הוא הפסד גדול יותר אף מחומש שאינו מחוייב.

אבל שיטת הטי"ז שם דאיכא איסור במקומותינו שהוא חוק העכו"ם שא"כ הוא לאו שאונס ממון אינו אונס שמן הראוי להחמיר כמותו אף שפליגי עליו דהא טעמו הוא טעם גדול ועיין באגרות משה ח"א דאו"ח סימן א' שדחקתי בטעם המג"א, מ"מ במקום הפסד גדול כזה יש לסמוך עליהו, ובפרט במדינתנו בזה"ז שברור שלא מצד חוקיהם עושים זה אלא משום דכן נקל להו יותר, וכדחזינן ששום איש ממדינה זו הולך בכובע בשוק דשומרי תורה נמי אין הולכין בכובע אלא ביארמולקע דקה ואף בחורף שקר בחוץ לילך בלא כובע תיכף שבאין לבית חולצין הכובעים ומלבישין יארמולקע, וא"כ ודאי בשביל זה גם הנכרים אין הולכין בכובעים כשחם גם בחוץ ואף כשקר בחוץ ומוכרחין לילך בכובע בחוץ כשבאין הביתה פושטין הכובעים, וכיון שהם אינם צריכין לילך בכסוי הראש יושבין בגילוי הראש, אבל לא שהם יושבים בגילוי ראש מצד קפידת איזה חוק דלכן ליכא בכאן סברא הטי"ז ולכן לכוי"ע הוא רק זהירות מצד המנהג הטוב והקדוש לנו שלא חמיר זה מעשה שהפסד ממון הוא אונס כדלעיל.

והנני ידידו מברכו,

משה פיינשטיין.

והעירני בני יקירי דוד שיח', שמה שאנו נוהגים בימינו ללבוש כיפה על הראש, הוא מנהג שבראשיתו היה נחלת היחידים, כהא דאיתא בקידושין לא ע"א על רב הונא בריה דרב יהושע שלא היה הולך ארבע אמות בגילוי הראש, ואמר "שכינה למעלה מראשי". ובשבת קיח ע"ב הוא אומר: תיתי לי שלא הלכתי ד' אמות בגילוי ראש. ושם קנו ע"ב מסופר על אמו של רב נחמן בר יצחק שהיתה מזהירה לבנה לבל ילך בגילוי ראש, כדי שיהיה מורה שמים עליו. הרי שרק יחידים נהגו לעשות כן. ואף הזוהר (פנחס רמ"ה ע"ב) אומר שאסור לתלמיד חכם ללכת ד' אמות בגילוי הראש, משום שלאומר "מלא כל הארץ כבודו" (ישעיה ו ג)... וכו'. (ועוד השוה זוהר בלק קפז ע"א, ונשא קב ע"ב). והרמב"ם במורה נבוכים (ח"ג פרק נב) כתב שגדולי חכמינו היו נזהרים להימנע מלגלות את ראשם מפני השכינה החופפת וסוככת אותם. ומכל הנ"ל משמע שזה לא היה אלא מנהג חסידים. ואכן כך מבואר בארחות חיים (הלכות תפלה ס"י מח), ובכלבו ס"י יא בשם המהר"ם מרוטנבורג, שאין זה אלא ממידת חסידות. וכ"כ בתשב"ץ (ס"י תקמז). ובתוספות בכורות ב ע"ב ד"ה שם מבואר שמהלשון "תיתי לי" מוכח שזהו ממידת חסידות. (וכן כתבו בחידושי הריטב"א למגילה כח ע"א, ובר"ן סוף פ"ק דעבודה זרה בשם הרמב"ן). ודעה זו הובאה בבית יוסף לאו"ח צא (ד"ה ומש"כ רבינו ויכסה ראשו... וכו'). וראה בשו"ת יחווה דעת לרבינו עובדיה יוסף, ח"ד ס"י א, ובילקוט יוסף, בעריכת בנו הרב יצחק יוסף, ח"א, ס"י ה הערה ה, שם דיון בדעתו של הבית יוסף והחיד"א. (ועיי' בספר חסידים, מהדורת ר"ר מרגליות ס"י נג, עמ' קיד הערה יד). וראה תשובתו של רבינו משה פיינשטיין, באגרות משה או"ח ח"ד ס"י ב. (הפנה תשומת לבי לתשובה זו ידידי ארי פריזגר, ותודתי נתונה לו על כך). וראה בענין זה מאמרו של הרב יהודה שביב, "מנקיות דעת להלכה רווחת", סיני קז, תשנ"א, עמ' רנח-רסד, שדן בענין זה בכלל. (ובאשר למה שכתב שם עמ' רנח ואילך, בענין מנהג נקיי הדעת שבירושלים, שהיו מכניסין לבעלי דינן ושומעין דבריהם ומכניסין את העדים ושומעין דבריהם, ומוציאין אותן לחוץ ונושאים ונותנים בדבר [סנהדרין ל ע"א], והוא בשו"ע, חו"מ יט א, כדן, כבר עמד על כך מ' אלון, המשפט העברי: תולדותיו, מקורותיו, עקרונותיו, ירושלים תשל"ג, עמ' 715 הערה 8). ועל גילוי הראש בכלל, ראה מאמרו המאלף של י' ריפקינד, "תשובת הרב יהודה אריה מודינה על גילוי הראש", ספר היובל לכבוד לוי גינצבורג..., נזירק תש"ו, עמ' תא-תכג.

יצחק אריק זימר (ע"א כמנהל נ"ה, א"א ע"א 42)

לסיכום, כיסוי הראש לגברים לבש צורה ופשט צורה במשך המאות. אף-על-פי שהוא נהוג כמידת חסידות בדורות הראשונים, הוא נהפך בהדרגה לחובה מפני איסור "חוקת הגויים" החל מן המאה החמש-עשרה. חובה זו השתרשה בעימות בין התנועה האורתודוקסית לתנועה הרפורמית במאה התשע-עשרה. במאות התשע-עשרה והעשרים הודגש הכיסוי החלקי. ה"ירמולקה" באירופה וה"כיפה" בארץ-ישראל מקובלות גם בבית וגם ברשות הרבים ובציבור. טיב הכיפה (מידתה, צבעה והבד שממנו היא עשויה) הצביע על אידיאולוגיה פוליטית וחברתית מסוימת בארץ ובתפוצות, כמו "הכיפה הסרוגה" וכיסוי הראש של בנות בשעת התפילה.